

ваним для виникнення іпотечних правоотношень был и остается именно договор ипотеки. Обращаясь к разным точкам зрения, проанализированы подходы к пониманию такого понятия как «договор», при этом сосредоточено внимание на анализе правовой природы ипотечного договора.

Ключевые слова: сделка, договор, правовая природа договора, ипотека, ипотечный договор, ипотечное обязательство, правовая природа ипотечного договора.

Summary

In the paper the attempt to analyze on theoretical level the legal nature of hypothec agreement. In result of analysis of history of formation and development of hypothec relationship a conclusion that the hypothec agreement remains the basic ground leading to hypothec relationship was made. Taking into consideration different points of view, different approaches to understanding of such a concept as «agreement» were studied; focus being made on analysis of legal nature of hypothec agreement.

Key words: deal, agreement, legal nature of agreement, hypothec, hypothec agreement, mortgage note, legal nature of hypothec agreement.

Отримано 27.12.2009

О. В. ЧЕХУН

Ольга Василівна Чехун, студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАДАННЯ ПЛАТНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Одним з найважливіших завдань, які на сучасному етапі стоять перед державою, є забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я.

Основними напрямками реформи охорони здоров'я є не тільки питання впровадження обов'язкового медичного страхування, оптимізації управління, раціонального використання обмежених фінансових та матеріальних ресурсів, реструктуризації лікувально-профілактичної допомоги населенню, але й питання правового захисту пацієнтів. Саме тому в умовах, що склалися, дуже актуальним є дослідження питань з надання пацієнтам послуг на платній основі. Практика сумна: незнання пацієнтами своїх прав призводить до зловживань з боку закладів охорони здоров'я.

Реалізація громадянином конституційного права на охорону здоров'я (ст. 49 Конституції України) може відбуватися як у публічних правовідносинах щодо безоплатного надання медичної допомоги, так і в цивільних правовідносинах щодо оплатного надання медичних послуг. Різний режим правового регулювання зазначених відносин, а також різний механізм фінансування оплати за медичні послуги (державна або фізичні і юридичні особи) відображається на характері і змісті юридичних форм, за допомогою яких медична діяльність стає об'єктом правової регламентації.

Розвиток приватної медицини зумовив зміну погляду, який існував до недавнього часу на діяльність лікаря як «непродуктивну працю», що не дозволяло говорити про її продукт – медичну послугу як товар і, відповідно, як об'єкт цивільного права. Зараз є достатні підстави розглядати медичну послугу як ідеальний продукт, що є звичайним оборотоздатним у цивільному обороті товаром, який має певну вартість.

Конституція України, закріплюючи у ст. 49 право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, у частині третій цієї статті встановлює, що в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно.

Важливим є з'ясування змісту медичної послуги як предмету договору про надання медичних послуг. Конституційний суд України у своєму рішенні № 15-рп/98 від 25 листопада 1998 р., визнаючи неконституційною Постанову КМУ «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» від 17 вересня 1996 року № 1138, ще раз підкреслив невизначеність поняття «медична послуга»¹.

Зміст поняття «медична допомога» Конституція України не розкриває. Відсутнє його визначення також в Основах законодавства України про охорону здоров'я та інших нормативних актах. Однак у медичній науці поняттям «медична допомога» переважно охоплюються лікування, профілактичні заходи, які проводяться при захворюваннях, травмах, пологах, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт. Зміст же близького до «медичної допомоги» поняття «медична послуга» до цього часу залишається не визначеним не тільки в нормативних актах, зокрема і в названій Постанові Кабінету Міністрів України, а й у медичній літературі.

Спробу розмежувати медичну допомогу та медичну послугу у своїх працях зробила й Олена Беденко-Зваридчук, зокрема, медичну діяльність визначає як будь-які заходи, що спрямовані на охорону здоров'я, збереження життя людини, профілактику захворювань, і які проводяться співробітниками лікувально-

профілактичних закладів будь-якої форми власності або медичним працівниками, які займаються приватною практикою.

Медичні послуги – вид взаємовідносин щодо надання медичної допомоги, врегульований договором на надання медичної послуги.

Медична послуга – це одна із складових медичної допомоги. Вона не тотожна медичній допомозі, тому що медична допомога ширша за своїм змістом.

Деякі автори вважають медичну послугу медичною допомогою певного виду і обсягу, що надається медичною установою пацієнту в певних правових формах. Ще один погляд: медична послуга є одним з різновидів послуг, сферою застосування якої є ті суспільні відносини, в яких громадяни для задоволення своїх особливих потреб, як правило, за станом здоров'я, одержують особливу споживну вартість у вигляді спеціалізованої медичної діяльності медичної організації або окремого фахівця у сфері медицини.

Однією із суттєвих особливостей медичної послуги є те, що вона надається тільки на підставі договору.

Медична послуга має деякі спеціальні властивості: вона невідчутна і не може бути збережена, її не можна відокремити від джерела, непостійна за якістю, не має чіткої товарної форми і споживацьких властивостей.

Якість медичної послуги визначається щонайменше чотирма критеріями:

- матеріально-технічна база;
- підготовлені кадри;
- раціональне використання ресурсів охорони здоров'я;
- задоволеність пацієнта.

Деякі автори виділяють свої складові: задоволеність пацієнта, технічна якість (відповідність стандартам), економічність і безпека.

Законодавство Росії («Основные положения стандартизации в здравоохранении», затвержені Наказом МЗ РФ від 12 грудня 1997 р.) визначає медичну послугу як захід або комплекс заходів, які спрямовані на профілактику захворювань, їх діагностику та лікування, що мають самостійне завершене значення і певну вартість. Але це поняття не містить ознак послуги як об'єкта цивільних прав.

Медичну послугу також пропонується визначати як діяльність послугодавця, що спрямована на досягнення такого результату, корисні властивості якого здатні задовольнити потреби особи в відновленні і (або) підтриманні її здоров'я, безпосередньо в процесі протікання доцільної діяльності послугодавця, який не має упередженого вираження (матеріальної форми) і не може бути гарантований послугодавцем².

Таким чином, спробуємо виділити кілька специфічних особливостей медичної послуги:

– медична послуга – це діяльність (сукупність дій), яку можуть здійснювати не всі особи. Пропонуючи таку послугу, до виконавця законом пред'являються підвищені вимоги до кваліфікації. Саме це є основою для видачі ліцензії на здійснення діяльності суб'єкту господарювання. Отже, «медична послуга – професійна діяльність чи сукупність професійних дій»³.

– діяльність повинна здійснюватися для досягнення певної мети. Пацієнт (замовник), звертаючись до лікаря, має на меті усунення певних психофізіологічних негативних проявів свого організму (третьою особою). Медична діяльність базується на «об'єктивній потребі людей у збереженні та відтворенні свого тілесного існування»⁴.

– за загальним правилом медична послуга не має матеріального результату. У той же час вона може бути поєднана зі створенням матеріального компонента. Але, як зазначалось, останній не являє собою самостійну матеріальну цінність, а входить як складова до способу лікування.

– як правило, результат послуги не може бути гарантований виконавцем. Це пояснюється двома чинниками: по-перше, медична послуга являє собою не односторонні дії виконавця, а також зустрічні дії з боку пацієнта; а по-друге, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного людського організму. Проте специфіка правового регулювання медичних послуг зумовлена тим, що досягнення реального результату має певне юридичне значення. Вказівка на об'єктивну можливість досягнення результату повинна включатися в поняття медичної послуги, що має практичне значення при вирішенні питання про належне чи неналежне здійснення виконавцем своїх обов'язків.

– медична послуга, будучи об'єктом цивільних прав, має визначену вартість, тому її надання супроводжується еквівалентним обов'язком з її оплати. Оплата включає витрати виконавця на її надання та його винагорода.

Відповідно до статей 6 та 627 Цивільного Кодексу (далі – ЦК) України⁵, сторони є вільними при укладанні договору, виборі контрагентів або визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, а також вимог розумності та справедливості⁶. Проте, незважаючи на те, що Цивільний кодекс України передбачає свободу договору, на практиці сторони повинні враховувати не лише інтереси одне одного, а й умови, визначені законодавцем як обов'язкові (суттєві або істотні) для договорів певного виду. Без закріплення таких умов договір може бути визнаний неукладеним, що спричинить негативні правові наслідки для його сторін.

Чітко визначених критеріїв завершеності більшості медичних послуг не існує (так само, як і відповідності обсягу складових їх дій величині оплати), тому сторони визначають їх на свій розсуд. Згідно з чинним законодавством, по-перше, за ініціативою споживача допускається розірвання договору у будь-який час; по-друге, є покриття ним фактичних витрат виконавця, а не відшкодування вартості послуги. Не слід за-

бувати, що повнолітній дієздатний пацієнт відповідно до частини четвертої статті 284 ЦК України може відмовитися від лікування на будь-якому його етапі.

Крім того, як стверджує С.В. Антонов, згідно з Законом України «Про захист прав споживачів»⁷ медична організація як виконавець послуг зобов'язана вчасно надавати споживачеві необхідну, повну і достовірну інформацію про послуги ще й для того, щоб забезпечити право споживача на вибір медичного закладу та лікуючого лікаря. Чинним законодавством України не визначено форми та обсяги інформування пацієнтів щодо медичних втручань. Вітчизняні медичні заклади змушені самостійно розробляти форми інформованих згод та інших документів, за допомогою яких фіксується факт такого інформування⁸.

Сьогодні при укладанні договорів про надання платних медичних послуг у більшості випадків пацієнтові (замовникові) пропонується прийняти (підписати) вже готову форму. За інших обставин ініціаторами можуть бути страхові компанії, які самі пропонують такі форми медичним організаціям. По суті, йдеться про договір приєднання, передбачений статтею 634 ЦК України. Це фактично виключає можливість для однієї зі сторін договору формулювати свої умови, які відрізняються від викладених у формулярі або в іншій стандартній формі. Проте такі жорсткі правила суттєво прискорюють та полегшують процес оформлення договірних відносин, насамперед для медичної організації.

Правильне заповнення сторонами формуляра або іншої стандартної форми стирає грані між договором приєднання та договором, положення якого узгоджуються кожною стороною окремо. Завдяки типовим бланкам договорів навіть недосвідчений у юриспруденції персонал медичної установи може досить оперативно та правильно оформити письмовий договір.

У багатьох наданих для правового аудиту договорах містилися вочевидь обтяжливі для споживача послуг умови, пропонувався неконституційний спосіб вирішення спорів, не було характеристик, що індивідуалізують надавану медичну послугу. Вказані недоліки можуть призвести до несприятливих юридичних наслідків як для пацієнтів, так і для медичних організацій, які продовжують використовувати такі зразки договорів.

Окрім виявлених похибок у змісті договорів, нерідко допускаються помилки й при їх укладанні, серед яких слід виділити такі: оформлення договірних відносин з пацієнтами відбувається шляхом складання одного документа, який залишається у медичній установі, а в договорі зазначається, що примірників два; договір з пацієнтом від імені медичної організації укладає лікар, (який може представляти медичну організацію тільки на підставі належним чином оформленої довіреності), а в договорі зазначається, що він діє на підставі Статуту; укладення договорів про надання платних медичних послуг з пацієнтом, який не пред'явив документа, що засвідчує особу, може призвести до неможливості встановити особу боржника з оплати та до визнання договору недійсним.

Незважаючи на зазначені правові труднощі та обмеженість у практичному досвіді, кожна медична організація здатна розробити та правильно використовувати свій юридично бездоганний договір⁹.

Таким чином, договір про оплатне надання медичних послуг – це договір, в силу якого одна сторона (послугодавець) зобов'язується надати медичну послугу іншій стороні (послугоотримувачу), а послугоотримувач зобов'язується сплатити за це обумовлену винагороду. Зазначений договір є цивільно-правовим договором з певними ознаками публічного характеру, що відображається на змісті суб'єктивних прав і обов'язків його учасників. Договір про оплатне надання медичних послуг є родовим договором відносно інших договорів про надання певних медичних послуг (зокрема, це договір про надання психіатричних послуг, договір про лікування нетрадиційними медичними способами (наприклад, шляхом біоенергетичного впливу), договір про операцію, спрямовану на зміну статі людини)¹⁰.

¹ Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. і наук. ред.. Н. Б. Болотіна. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 412 с.

² *Смотров О. І.* Договір щодо оплатного надання медичних послуг / Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2003. – 18 с.

³ *Тихомиров А. В.* Медицинское право. Практическое пособие. – М.: Статут, 1998. – С. 408.

⁴ *Щетин О. П., Царегородцев Г. И., Ерохин В. Г.* Медицина и общество. – М., 1983. – С. 11.

⁵ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-41. – С. 356.

⁶ *Антонов С. В.* Договір про надання платних медичних послуг: від укладення до виконання // Управління закладом охорони здоров'я. – 2007. – № 3. – С. 18-23.

⁷ Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. в редакції Закону України від 1 грудня 2005 р. – № 3161-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 7. – С. 84.

⁸ Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 – 18.04.2008, м. Львів.

⁹ *Антонов С. В.* Вказана праця.

¹⁰ *Смотров О. І.* Вказана праця.

Резюме

У статті розглянуто проблему реалізації громадянином конституційного права на охорону здоров'я в цивільних правовідносинах щодо оплатного надання медичних послуг. З'ясування поняття та ознак медичної послуги як предмета договору дозволить чітко визначити його правову природу.

Ключові слова: платні медичні послуги, медична діяльність, охорона здоров'я, приватна медицина, договір.

Резюме

В статті розглянута проблема реалізації громадянином конституційного права на охорону здоров'я в громадянських правоотношеннях відносно оплатного надання медичних послуг. Вияснення поняття і ознак медичної послуги як предмета договору дозволить чітко визначити її правову природу.

Ключевые слова: платные медицинские услуги, медицинская деятельность, здравоохранение, частная медицина, договор.

Summary

The article is devoted to the problem of implementing a national constitutional right to health in civil relationship concerning paid medical services. Definition and characteristics of medical services as a subject of the contract will clearly define its legal nature.

Key words: paid medical services, medical activities, health care, private medicine, the contract.

Отримано 21.04.2010